

Γενικός Οδηγός Βέλτιστης Πρακτικής και Δεοντολογίας Για Διεξαγωγή Εμπειρικών Μελετών

Ανάπτυξη κειμένου: Συγκλητική Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας

Πρόεδρος: Επίκ. Καθηγήτρια Άντρη Παναγιώτου

Μέλη: Αναπλ. Καθηγήτρια Μαρία Καρανικόλα, Εκπρόσωπος Σχολής ΕΠΥ

(αναθεώρηση κειμένου και ανάπτυξη λίστας ελέγχου)

Καθηγήτρια Μαρία Καπαρδή, Εκπρόσωπος Σχολής ΔΙΟ

Επίκ. Καθηγητής Ευστάθιος Καλυβιώτης, Εκπρόσωπος Σχολής ΜΤΕ

Επίκ. Καθηγητής Μιχάλης Κουτίνας, Εκπρόσωπος Σχολής ΓΕΔΙΠ

Επίκ. Καθηγητής Άντριου Λαγός, Εκπρόσωπος Σχολής ΚΕΤ

Επίκ. Καθηγητής Ευάγγελος Καραπάνος, Εκπρόσωπος Σχολής ΕΜΕ

Δρ. Ουρανία Κολοκοτρώνη, Εξωτερικό Μέλος

Δρ. Μαρία Ζένιου, Εξωτερικό Μέλος

Εισαγωγή

Η εκπόνηση εμπειρικών μελετών αποτελεί εργαλείο με πιθανά μεγάλο αντίκτυπο, τόσο για τους συμμετέχοντες/ουσες όσο και την κοινωνία αλλά και την παγκόσμια ανάπτυξη γνώσης. Μέσω της έρευνας μπορεί να ασκηθεί σημαντική επιρροή σε ατομικό, κοινωνικό και πολιτικό/πολιτισμικό επίπεδο. Για αυτούς τους λόγους, είναι απαραίτητο η έρευνα να διεξάγεται με τρόπους που είναι ηθικά και δεοντολογικά ορθοί. Το πιο κάτω κείμενο αποτελεί εσωτερικό εκπαιδευτικό και ενημερωτικό εργαλείο για τους ερευνητές στο ΤΕΠΑΚ και αποτελεί απόδοση στα Ελληνικά του αντίστοιχου οδηγού από το *Norwegian National Research Ethics Committee**.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Σεβασμός. Τα άτομα που συμμετέχουν στην έρευνα, ως πληροφορητές/ερωτηθέντες ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο, οφείλουν να αντιμετωπίζονται με σεβασμό.

Ωφέλιμες συνέπειες. Οι ερευνητές/τριες οφείλουν να διασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητές τους έχουν ωφέλιμες συνέπειες και ότι οι οποιοσδήποτε αρνητικές συνέπειες εμπίπτουν στο πλαίσιο των αναμενόμενων και αποδεκτών από τους συμμετέχοντες/ουσες πιθανών επιπτώσεων, ενώ ταυτόχρονα λαμβάνονται οι δέουσες μέριμνες για τον έλεγχο και την αντιμετώπισή τους στο μέτρο του δυνατού.

Δικαιοσύνη. Όλα τα ερευνητικά έργα σχεδιάζονται και εφαρμόζονται με δίκαιο τρόπο.

Ακεραιότητα. Οι ερευνητές/τριες πρέπει να συμμορφώνονται με αναγνωρισμένους κανόνες και να συμπεριφέρονται υπεύθυνα, ανοιχτά και ειλικρινά προς τους/τις συναδέλφους τους και το κοινό.

Αρχές βέλτιστης ερευνητικής πρακτικής και δεοντολογίας

1. **Αναζήτηση της αλήθειας.** Η ερευνητική δραστηριότητα αποτελεί μια μέθοδο αναζήτησης νέων γνώσεων, με κριτική και συστηματική επαλήθευση και αξιολόγηση από ομότιμους (peer review). Η ειλικρίνεια, η διαφάνεια, η συστηματικότητα και η τεκμηρίωση αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επίτευξη αυτού του στόχου.
2. **Ακαδημαϊκή ελευθερία.** Τα ερευνητικά ιδρύματα συμβάλλουν στην εξασφάλιση της ελευθερίας των ερευνητών/τριών στην επιλογή του θέματος και της μεθοδολογίας, στην εφαρμογή της έρευνας και στη δημοσίευση των αποτελεσμάτων. Σε περιπτώσεις ανατεθείσας έρευνας, ο οργανισμός ανάθεσης έχει το δικαίωμα να καθορίσει το θέμα, τα ερευνητικά ερωτήματα και το πεδίο της ερευνητικής εργασίας σε συνεργασία με το πρόσωπο ή το ίδρυμα που αναλαμβάνει την αποστολή. Ο οργανισμός ανάθεσης δεν πρέπει να επιδιώκει να επηρεάσει με ανάρμοστο τρόπο την επιλογή της μεθοδολογίας, την εφαρμογή της ή τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων.
3. **Ποιότητα.** Η έρευνα πρέπει να είναι υψηλής ακαδημαϊκής ποιότητας. Ο/η ερευνητής/τρια και το ίδρυμα ενδείκνυται να διαθέτουν τις απαραίτητες ικανότητες να σχεδιάζουν σχετικά ερευνητικά ερωτήματα, να επιλέγουν την καταλληλότερη μεθοδολογία και να διασφαλίζουν την ορθή και κατάλληλη υλοποίηση του έργου όσον αφορά τη συλλογή δεδομένων, την επεξεργασία δεδομένων και τη φύλαξη/αποθήκευση του υλικού, σύμφωνα με τις σχετικές εθνικές και ευρωπαϊκές οδηγίες και νομοθεσίες.

4. **Εθελοντική συμμετοχή και συγκατάθεση για συμμετοχή κατόπιν ενημέρωσης.** Η εξασφάλιση συγκατάθεσης είναι βασικός κανόνας στην έρευνα προκειμένου να χρησιμοποιηθεί υλικό/δεδομένα από άτομα ή αρχεία, και γενικά για τη χρήση κάθε μορφής πληροφορίας που μπορεί να συνδεθεί με άτομα. Η συγκατάθεση αυτή πρέπει να λαμβάνεται υποχρεωτικά κατόπιν ενημέρωσης, ενώ το περιεχόμενο της ενημέρωσης πρέπει να είναι διατυπωμένο με σαφήνεια, πληρότητα και σχετική τεκμηρίωση. Δεδομένου ότι η συγκατάθεση είναι εθελοντική, απαιτείται να διασφαλίζεται ο συναινετικός χαρακτήρας της. Επομένως, προκειμένου να διασφαλιστεί η πραγματική εθελοντική συμμετοχή, πρέπει να υπάρχει επαγρύπνηση σε περιπτώσεις όπου ο/η συμμετέχων/ουσα βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης με τον/την ερευνητή/τρια ή σε κατάσταση περιορισμένης ελευθερίας, ή συνιστά μέλος ευάλωτης ομάδας.
5. **Εμπιστευτικότητα δεδομένων.** Ως γενική αρχή, πρέπει να τηρείται η αρχή της εμπιστευτικότητας των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων/ουσών σε μία μελέτη. Ο/η ερευνητής/τρια οφείλει να αποτρέψει κάθε χρήση και διάχυση πληροφοριών που ενδέχεται να προκαλέσει ζημιά σε άτομα που συμμετέχουν σε έρευνα. Ανεξάρτητα από την αρχή της εμπιστευτικότητας, οι ερευνητές/τριες έχουν τη νομική υποχρέωση να αποφεύγουν αξιόποινες πράξεις σχετικά με τη δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων. Ο/η ερευνητής/τρια πρέπει να αποφασίσει πότε και με ποιον τρόπο πρέπει να ενημερώνεται ο/η συμμετέχων/ουσα σχετικά με τους περιορισμούς της αρχής της εμπιστευτικότητας αναφορικά με τα συλλεχθέντα δεδομένα.
6. **Αμεροληψία.** Ως αμεροληψία νοείται η αποφυγή σύγχυσης των ρόλων και των σχέσεων μεταξύ ερευνητών, ή/και ερευνητών/τριών-συμμετεχόντων/ουσών, ή/και ερευνητών/τριών-συμμετεχόντων/ουσών- αποδεκτών των ερευνητικών αποτελεσμάτων με τρόπο που μπορεί να δημιουργηθούν βίαιες υποψίες σχετικά με πιθανή σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των ανωτέρω εμπλεκόμενων. Η διαφάνεια σχετικά με τους ρόλους και τις σχέσεις μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων σε μία μελέτη είναι σημαντικό να διατηρείται σε σχέση με τους/τις συναδέλφους, τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα, τις πηγές χρηματοδότησης και άλλα συναφή/ενδιαφερόμενα μέρη.
7. **Ακεραιότητα.** Ο/η ερευνητής/τριας είναι υπεύθυνος/η για την αξιοπιστία της δικής του/της έρευνας. Η επινόηση δεδομένων, η πλαστογράφηση, η λογοκλοπή και παρόμοιες σοβαρές παραβιάσεις ορθής ακαδημαϊκής πρακτικής δεν είναι σύμφωνες με την αρχή της ακεραιότητας. Οι ερευνητές οφείλουν να τηρούν τις υποσχέσεις και τις συμφωνίες τους και να ενεργούν με ειλικρίνεια, συνέπεια και συνοχή.
8. **Σεβασμός στην πνευματική ιδιοκτησία.** Ο/η ερευνητής/τρια οφείλει να σέβεται την ευρεσιτεχνία, τα πνευματικά δικαιώματα και άλλες μορφές πνευματικής ιδιοκτησίας και να μην χρησιμοποιεί μη δημοσιευμένα δεδομένα, μεθόδους ή αποτελέσματα χωρίς άδεια. Πρέπει να γίνεται αναφορά/πίστωση στην αρχική πηγή (reference/ credit) όπου απαιτείται.

9. **Ορθές πρακτικές αναφορές/επαληθευσιμότητας δεδομένων.** Οι ερευνητές/τριες πρέπει να τηρούν τις ορθές πρακτικές αναφορές, οι οποίες πληρούν τις απαιτήσεις για επαληθευσιμότητα των αποτελεσμάτων και αποτελούν τη βάση για περαιτέρω έρευνα. Επιπρόσθετα οφείλουν να αποφεύγουν απρόσεκτα λάθη και αμέλεια και να εξετάζουν προσεκτικά και κριτικά τόσο τη δική τους δουλειά όσο και τη δουλειά των ομότιμων τους. Καλή πρακτική αποτελεί η τήρηση αρχείων των ερευνητικών δραστηριοτήτων που δημοσιεύονται, για εύλογο χρονικό διάστημα.
10. **Συλλογικότητα.** Οι ερευνητές/τριες οφείλουν να επιδεικνύουν σεβασμό προς τους/τις ομότιμους τους. Πρέπει να συμφωνούν και να συμμορφώνονται με τις ορθές πρακτικές όσον αφορά την ιδιοκτησία και την ανταλλαγή δεδομένων, την πνευματική ιδιοκτησία, τη δημοσίευση, την αξιολόγηση από ομότιμους και τη συνεργασία εν γένει. Να αποφεύγουν τις διακρίσεις εις βάρος συναδέλφων ή φοιτητών με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, την θρησκεία ή άλλους παράγοντες που δεν σχετίζονται με την επιστημονική τους ικανότητα και ακεραιότητα.
11. **Θεσμική ευθύνη.** Η ευθύνη για δεοντολογική συμπεριφορά ανήκει στον/στην ερευνητή/τρια, ο οποίος λογοδοτεί απέναντι στην αρμόδια επιτροπή έγκρισης βάσει της ισχύουσας εθνικής νομοθεσίας. Ο/η ερευνητής/τρια οφείλει να συμμορφώνεται με την καλή ακαδημαϊκή πρακτική.
12. **Διαθεσιμότητα αποτελεσμάτων/ανοικτή πρόσβαση.** Ως βασικός κανόνας, τα αποτελέσματα της έρευνας πρέπει να είναι διαθέσιμα προς όλους. Η διαφάνεια όσον αφορά τα ευρήματα της έρευνας είναι ουσιώδης για τη διασφάλιση της επαληθεύσιμης αξιοπιστίας, την απορρόφηση των ωφελειών που προκύπτουν από την έρευνα στους/στις συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα και την κοινωνία γενικότερα, καθώς και για τη διασφάλιση διαλόγου με το κοινό. Αυτού του είδους η επικοινωνία αποτελεί, επίσης, μια βασική λειτουργία της δημοκρατίας.
13. **Υπεύθυνη δημοσίευση.** Οι ερευνητές/τριες οφείλουν να δημοσιεύουν τα αποτελέσματα της έρευνας τους με σκοπό την προώθηση της έρευνας και της γνώσης και όχι μόνο την προώθηση της καριέρας τους και να αποφεύγουν τις διπλές δημοσιεύσεις.
14. **Κοινωνική ευθύνη.** Οι ερευνητές/τριες έχουν την ανεξάρτητη ευθύνη να διασφαλίσουν ότι η έρευνά τους θα είναι προς όφελος των συμμετεχόντων στην έρευνα, των συναφών ομάδων ή της κοινωνίας γενικότερα (maximize benefit) και για την αποτροπή της πρόκλησης οιασδήποτε βλάβης η οποία μπορεί να αποτραπεί (minimize harm). Οι ερευνητικές αποφάσεις πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ότι η ανάπτυξη ενός ερευνητικού χώρου μπορεί να συνεπάγεται ηθικά απαράδεκτες επιδράσεις για τα άτομα, τα ζώα, την κοινωνία ή το περιβάλλον. Είναι απολύτως απαραίτητο, όταν συμμετέχει σε δημόσιο διάλογο, ο/η ερευνητής/τρια να διακρίνει σαφώς μεταξύ των επαγγελματικών σχολίων που γίνονται με την ιδιότητά του/της ως εμπειρογνώμονα αφενός και των δηλώσεων προσωπικής γνώμης από την άλλη και να αποφεύγει την κατάχρηση της εξουσίας του/της.

15. **Διεθνής ευθύνη.** Τα ερευνητικά ιδρύματα και οι ερευνητές/τριες έχουν την ευθύνη να γνωστοποιούν τις σχετικές γνώσεις σε περιφέρειες που διαφορετικά αποκλείονται λόγω οικονομικού μειονεκτήματος, π.χ. μέσω δημοσιεύσεων ανοικτής πρόσβασης. Η έρευνα οφείλει να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της παγκόσμιας αδικίας και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

16. **Νομοθεσίες και κανονισμοί.** Στον τομέα της έρευνας, υπάρχουν εθνικοί νόμοι και κανονισμοί καθώς και ισχύουσες διεθνείς συμβάσεις και συμφωνίες, και οι ερευνητές και τα ερευνητικά ιδρύματα οφείλουν να συμμορφώνονται με αυτούς.

*<https://www.etikkom.no/globalassets/general-guidelines.pdf>

Λίστα Ελέγχου Βέλτιστης Ερευνητικής Πρακτικής		
<i>Η πιο κάτω λίστα έχει στόχο να βοηθήσει τους/τις ερευνητές/τριες στη διαδικασία σκέψης τους όσον αφορά τα πιθανά ηθικά ζητήματα στο ερευνητικό τους πρωτόκολλο και δεν υποβάλλεται οπουδήποτε.</i>		
Έχεις λάβει υπόψη σου όλες τις παρακάτω αρχές και προϋποθέσεις;	Σημείωσε Χ σε όλα τα αντίστοιχα σημεία	
Με ποιο τρόπο έχεις λάβει υπόψη σου τις παρακάτω αρχές & προϋποθέσεις;		Ανέφερε επιγραμματικά
Αρχές		
Σεβασμός		
Ωφέλιμες συνέπειες		
Δικαιοσύνη		
Ακεραιότητα		
Προϋποθέσεις βέλτιστης ερευνητικής πρακτικής		
Αναζήτηση της αλήθειας		
Διασφάλιση ακαδημαϊκής ελευθερίας		
Διασφάλιση ποιότητας		
Προάσπιση εθελοντικής συμμετοχής & διαδικασίας συγκατάθεσης για συμμετοχή κατόπιν ενημέρωσης		
Εμπιστευτικότητα ως προς τα συλλεχθέντα δεδομένα		
Αμεροληψία		
Ακεραιότητα		
Ορθές πρακτικές αναφοράς/ επαληθευσιμότητας δεδομένων		
Συλλογικότητα		
Επίγνωση θεσμικής ευθύνης		
Διαθεσιμότητα αποτελεσμάτων		
Επίγνωση κοινωνικής ευθύνης		
Επίγνωση παγκόσμιας ευθύνης		
Εφαρμογή νόμων & κανονισμών		

